EIT Food is supported by the EIT
a body of the European Union

Food Foresight: COVID-19 ietekme uz pārtikas nozari Centrālajā un Austrumeiropā

Valsts ziņojums: **Latvija**

RTU DESIGN FACTORY

Contents

Kopsavilkums 4

Latvijas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības nozare: Galvenās tendences un raksturojums pirms COVID-19. 6

- Lauksaimniecības pārtikas rūpniecība Latvijā 6
- Starptautiskās tirdzniecības loma lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā 8
- Noteiktās makro ievainojamības. 12

COVID-19 ietekmes kartēšana 13

- COVID-19 pandēmija Latvijā 13
- COVID-19 ietekme uz lauksaimniecības pārtikas rūpniecību Latvijā. 17

Prognoze – attīstības modeļi un sekas 22

- Atgūšanās statuss 22
- Latvijas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības attīstības modeļu definēšana un kontekstualizēšana 24
  - Ekonomiskie faktori 25
  - Valsts politika un citi faktori 25
  - 1. attīstības modelis: Pilnīgs atgūšanās modelis 26
  - 2. attīstības modelis: Jauns patērētāju modelis 27
  - 3. attīstības modelis: Jauna noteikumu kopuma modelis 28
  - 4. attīstības modelis: Kropļojumu un traucējumu modelis 29
- Attīstības modeļu analīzes rezultāti un sekas 30
  - Lauksaimniecības un izejvielu piegādātāji 30
  - Pārtikas produktu un dzērienu ražošana 31
  - Mazumtirdzniecība. 32

Ietekme uz politiku un ieguldījumiem 34

- Iespējas un izaugsmes jomas 34
- Atbalsta pasākumi 37

Pielikums: Pētījuma metodika 38

References 39

Kopsavilkums

COVID-19 pandēmija ir skārusi katru ekonomikas nozari. Pandēmijas izraisītais satricinājums ir nopietns pārbaudījums Centrālās un Austrumeiropas valstu ekonomikas noturībai. Gan uzņēmumiem, gan politikas veidotājiem ir efektīvi jāreaģē uz ātri mainīgo ekonomisko situāciju.

Neskatoties uz vienmērīgo izaugsmi un relatīvo noturību, tiek ietekmēta arī lauksaimniecības pārtikas rūpniecība. Lai gan satricinājumam bija nepieciešama visaptveroša atbilde, lai atbalstītu cietušos, tas arī paātrināja dažas tendences, kas jau bija sākušas attīstīties lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā. Šajā analīzē tiek izmantota lauksaimniecības pārtikas rūpniecības strukturālā vēsturiskā un nesenā pandēmijas attīstība Centrālajā un Austrumeiropā, lai noteiktu, kā lauksaimniecības pārtikas rūpniecība attīstīsies nākotnē dažādos eksogēnos apstākļos.

Attīstības tendences un to raksturojums

Galvenās iekšzemes ievainojamības visā Centrālajā un Austrumeiropā, kas ekonomisko satricinājumu laikā var apslāpēt izaugsmi, ir darbaspēka novecošanās, darbaspēka trūkums, pieaugošs spiediens uz izmaksu konkurētspēju un liela atkarība no ārējiem tirgiem. Turklāt pastāv arī ievainojamības, kas raksturīgas lauksaimniecības pārtikas rūpniecībai. Tās ietver nodarbinātības īpatsvara samazināšanos lauksaimniecībā, ražošanas nestabilitāti, ražošanas pielāgošanās izmaksas, kā arī atkarību no importa un eksporta virzītu pieprasījuma pēc konkrētiem ražotājiem.

COVID-19 ietekmes kartēšana

Ietekmes satricinājumi, kas saistīti ar COVID-19 pandēmiju lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā, ir trīspusēji. Vistiešākie ir reāli satricinājumi, kas ietver izmaiņas pieprasījumā un piedāvājuma nobloķēšanos. Otrie satricinājumu veidi ir finanšu

satricinājumi. Ar triecieniem finanšu jomā lauksaimniecības pārtikas rūpniecībai būs grūtāk iegūt nepieciešamās investīcijas un kapitālu, vienlaikus tā būs pakļauta ierobežotām starptautiskā kapitāla plūsmām. Trešais satricinājumu veids attiecas uz uzvedības izmaiņām gan no patērētāju puses, kuri var mainīt savus patēriņa modeļus atbilstoši tam, kā viņi izvairās no riskiem, gan no uzņēmumu puses, pieaugot nenoteiktībai attiecībā uz turpmāko ražošanu un iespējamām likumdošanas izmaiņām.

Prognoze – attīstības modeļa analīze

Lauksaimniecības pārtikas rūpniecības īstermiņa un vidēja termiņa nākotne tiek analizēta, izmantojot četru attīstības modeļu prizmu, ņemot vērā ekonomikas, valsts politiku un citus ārējos faktorus.

Lauksaimniecības pārtikas nākotne

COVID-19 pandēmija Centrālās un Austrumeiropas valstīs būtiski negatīvi ietekmēja visas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības nozares. Šie traucējumi, kaut arī rada ievērojamu negatīvu ietekmi, ir arī paātrinājuši tendences, kurām rūpniecības nozarei būtu bijis jāpielāgojas jebkurā gadījumā. Vissvarīgākās no šīm tendencēm ir digitalizācija un patērētāju vēlmju mainīšana. Šie paātrinātāji rada iespējas ilgtspējīgākai atveseļošanai. Tomēr dažādām lauksaimniecības pārtikas vērtību ķēdes ieinteresētajām pusēm ir jāsagatavojas strukturāli lielākām izmaiņām, kas ietekmēs nozari, tostarp klimata pārmaiņām un stingrākiem vides noteikumiem. Zināmā mērā pandēmija ir šo izmaiņu ievads.

Vispārējā lauksaimniecības pārtikas rūpniecības matrica

Valsts politika un citi faktori
No nelabvēlīgiem līdz labvēlīgiem

Jauns patērētājs

- Patērētāji, kas dod priekšroku vietējiem produktiem
- Uzturvērtības pieaugošā nozīme
- Pāreja uz ēdiena gatavošanu mājās ir izdevīga mazumtirgotājiem, vienlaikus negatīvi ietekmējot viesnīcas, restorānus un kafejnīcas

Pilnīga atgūšanās

- Netraucēta darbaspēka plūsma
- Cenu spiediena mazināšana
- Nav tirdzniecības traucējumu
- Mainot patērētāju vēlmes, tiek radīta izaugsmes iespēja mazākiem vietējiem spēlētājiem

Kropļojumi un traucējumi

- Pārmērīga preču piegāde
- Darbaspēka plūsmas traucējumi
- Iekšējā pieprasījuma samazināšanās
- Zemas ārvalstu un vietējās investīcijas
- Jaunas politikas un noteikumi rada papildu izmaksas

Jauns noteikumu kopums

- Jaunas politikas un noteikumi rada papildu izmaksas
- Protekcionisms, kas samazina konkurenci, tirdzniecības sarežģījumu risks
- Konkurence ir pakļauta digitālās vērtības piedāvājumiem.

Ekonomiskie faktori
No negatīva uz pozitīvu

Latvijas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības nozare: Galvenās tendences un raksturojums pirms COVID-19

Lauksaimniecības pārtikas rūpniecība Latvijā

Galvenais lauksaimniecības nozares segments Latvijā ir labība un piena lopkopība. Pēdējo gadu laikā mazāku lauksaimnieku saimniecību slēgšana ir izraisījusi saimniecību vidējā lieluma pieaugumu. Šobrīd lauksaimniecība nav nozīmīga valsts IKP daļa.

Latvijas pārtikas nozare pēdējās desmitgades laikā ir nepārtraukti augusi. Konkrēts ievērības cienīgs brīdis bija ES 2015. gada Krievijas embargo. Šajā laikā Latvijas ražotājiem bija jāizplešas jaunos tirgos. Mūsdienās galvenie pārtikas eksporta partneri ir Lietuva un Igaunija. Neskatoties uz ekonomikas lejupslīdi, pārtikas rūpniecība ir turpinājusi augt, jo patērētājiem pastāvīgi ir vajadzīgas šādas preces. Galvenais pārtikas produktu eksports Latvijā ir sieri, sviests, piens, zivju konservi, augļu un ogu izstrādājumi, graudi, gaļas produkti, konditorejas izstrādājumi, alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni.[1]

Attēls1. Lauksaimniecība, daļa no kopējās bruto pievienotās vērtības (%)

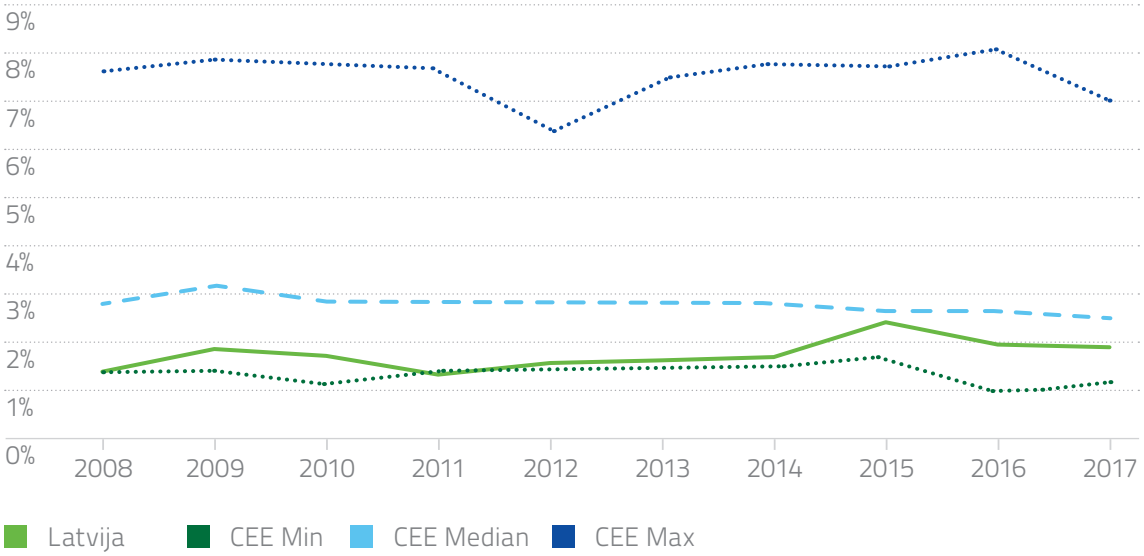

Avots: Deloitte, Eurostat

Pārtikas pārstrāde ir viena no vissvarīgākajām nozarēm Latvijā. Lielākie pārtikas pārstrādes segmenti ietver gaļu, piena produktus, zivis, graudus un maizes izstrādājumus, pārstrādātus augļus un dārzeņus, konditorejas izstrādājumus, alkoholiskos un bezalkoholiskos dzērienus. Saskaņā ar ASV Lauksaimniecības departamenta (USDA) datiem pārtikas un dzērienu rūpniecība 2015. gadā bija aptuveni 23,5% no kopējās rūpniecības produkcijas daļas. Pārtikas pārstrādē viens no galvenajiem segmentiem ir zivju pārstrāde. Šī segmenta uzņēmumi aktīvi darbojas gan vietējā, gan eksporta tirgū, koncentrējoties uz tādiem produktiem kā saldētas zivis, sālītas un kūpinātas zivis, nesterilizēti konservi, pasniegšanai gatavi produkti un sterilizēti zivju konservi.[2]

Makro līmenī klimatiskie apstākļi ir vislielākā Latvijas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības problēma, jo valstī ir salīdzinoši īss veģetācijas periods. Tomēr valstij ir izdevīga piekļuve ūdens resursiem un laba augsnes kvalitāte. Kaut arī iestāšanās ES ir paātrinājusi lauksaimniecības attīstību Latvijā, nozarei joprojām ir iespējas pielāgot jaunās tehnoloģijas un palielināt savas produkcijas izlaides iespējas.[3]

Attēls2. Pārtikas produktu, dzērienu un tabakas izstrādājumu ražošana, kopējā bruto pievienotās vērtības daļa (%)

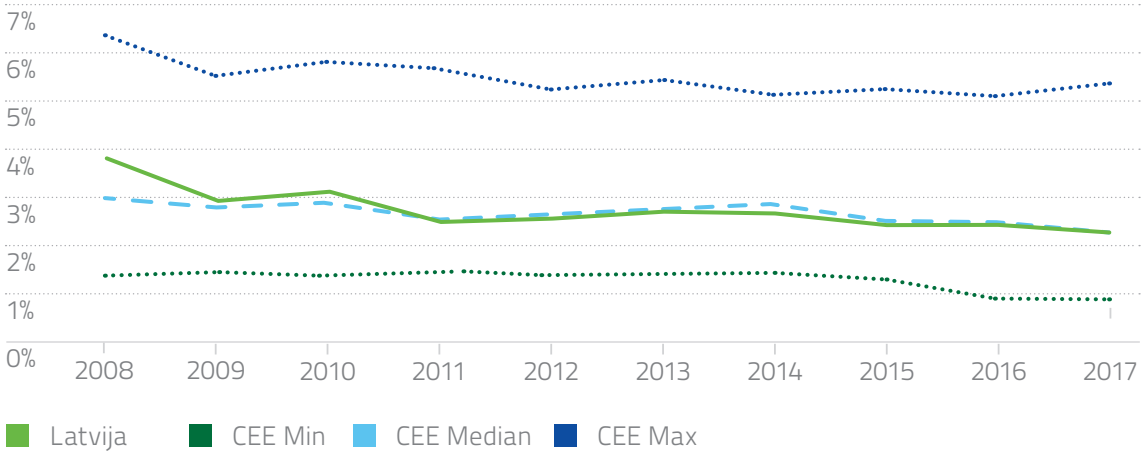

Avots: Deloitte, Eurostat

Kvieši Latvijas lauksaimniekiem ir ļoti nozīmīgs tirdzniecības kultūraugs. Plašai lauksaimnieciskajai ražošanai un eksportam ir pozitīva ietekme uz lauku teritoriju attīstību. Pārtikas pārstrāde ir būtiska Latvijas ražošanas nozares sastāvdaļa, un 2017. gadā tā veidoja aptuveni 20% no tās. Tā galvenokārt koncentrējas arī uz maziem un vidējiem uzņēmumiem, jo tikai aptuveni 2% pārtikas pārstrādes uzņēmumu nodarbina vairāk nekā 250 cilvēkus.

Apmēram 65% no Latvijā saražotās pārtikas tiek patērēti valstī. Tas apstiprina, ka Latvijas pārtikas patēriņa modeļu pamatā galvenokārt ir vietējie produkti, kas ir labs rādītājs spēcīgam iekšējam tirgum. Mūsdienās vidējais lietuvietis joprojām tērē 26% no rīcībā esošajiem ienākumiem pārtikas izdevumiem, kas ir ievērojami vairāk nekā vidēji ES.[4]

Starptautiskās tirdzniecības loma lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā

Pēdējo gadu desmitu laikā visā pasaulē ir novērota ievērojama ražošanas procesa internacionalizācija. Globālo vērtību ķēžu (GVC) attīstība piedāvā daudzas iespējas ražotājiem un patērētājiem, bet rada arī zināmus riskus, it īpaši negaidītu ekonomikas satricinājumu laikā, piemēram, pieprasījuma satricinājums vienā valstī, kas var tikt nodots augšup (piegādes piegādātājiem) vai lejup (patērētājiem), palielina sākotnējo satricinājumu. Lai novērtētu specifiskās ievainojamības, kas rodas piegādes ķēžu sasaistes dēļ, tika analizētas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības atkarības no importa un eksporta, ieskaitot tiešas un netiešas saiknes Latvijā un citās CAE valstīs.

Lauksaimniecības pārtikas rūpniecības atkarība no importa Latvijā

Atkarība no importa, kas saistīta ar starppatēriņa produkti

Importēto starppatēriņa produktu, preču un pakalpojumu izmantošana attiecīgajā ekonomikā attēlo naudas plūsmu, kas no iekšzemes ekonomikas aizplūst uz ārvalstīm. Starppatēriņa produktu atkarību no importa var analizēt divējādi – kā atkarību no tiešā importa (sauktu arī par importa saturu) un atkarību no netiešā importa[5] – šo divu rādītāju summa sniedz pilnīgu priekšstatu par kopējo starppatēriņa produktu daudzumu, kas vajadzīgs vienas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības produkcijas vienības ražošanai. Lai gan jo lielāka ir kopējā importa satura vērtība, jo lielāka ir ievainojamība pret tirdzniecības satricinājumiem, tiek uzskatīts, ka noteikts importa daudzums rada pozitīvas sekas, piemēram, atvieglo produktu dažādošanu un izraisa konkurenci veicinošus efektus, izraisot izmaksu samazināšanu un galaprodukta kvalitātes uzlabojumus.[6]

Latvijas lauksaimniecības pārtikas rūpniecība mēreni paļaujas uz starpproduktu importu - tiešā importa saturs Latvijā ir lielāks nekā vidēji CAE, bet netiešā importa saturs atbilst vidējai vērtībai.

Atkarība no importa, kas saistīta ar galīgā pieprasījuma sastāvdaļām

- Latvijas mājsaimniecību atkarība no tiešā importa ir augstāka nekā CAE vidēji augkopības un lopkopības nozarē, kā arī pārtikas un dzērienu ražošanas nozarē. No otras puses, zivju un akvakultūras produktu imports ir zemāks nekā vidēji citās CAE valstīs.
- Importēti valsts pārvaldes galapatēriņa izdevumi, kas ietver preču un pakalpojumu vērtību, ko iegādājusies vai saražojusi valsts pārvalde un kuri tieši piegādāti privātām mājsaimniecībām to patēriņa vajadzībām[7], ir augstāki Latvijā nekā vidēji CAE visās trīs lauksaimniecības pārtikas rūpniecības nozarēs.
- Arī importa bruto kapitālieguldījumu veidošanās ir augstāka nekā vidēji CAE, un to visaugstākie rādītāji CAE reģionā augkopības un lopkopības nozarē.

Attēls3. Tiešā un netiešā importa saturs saistībā ar lauksaimniecības pārtikas nozares starppatēriņa produktiem Latvijā un CAE valstīs

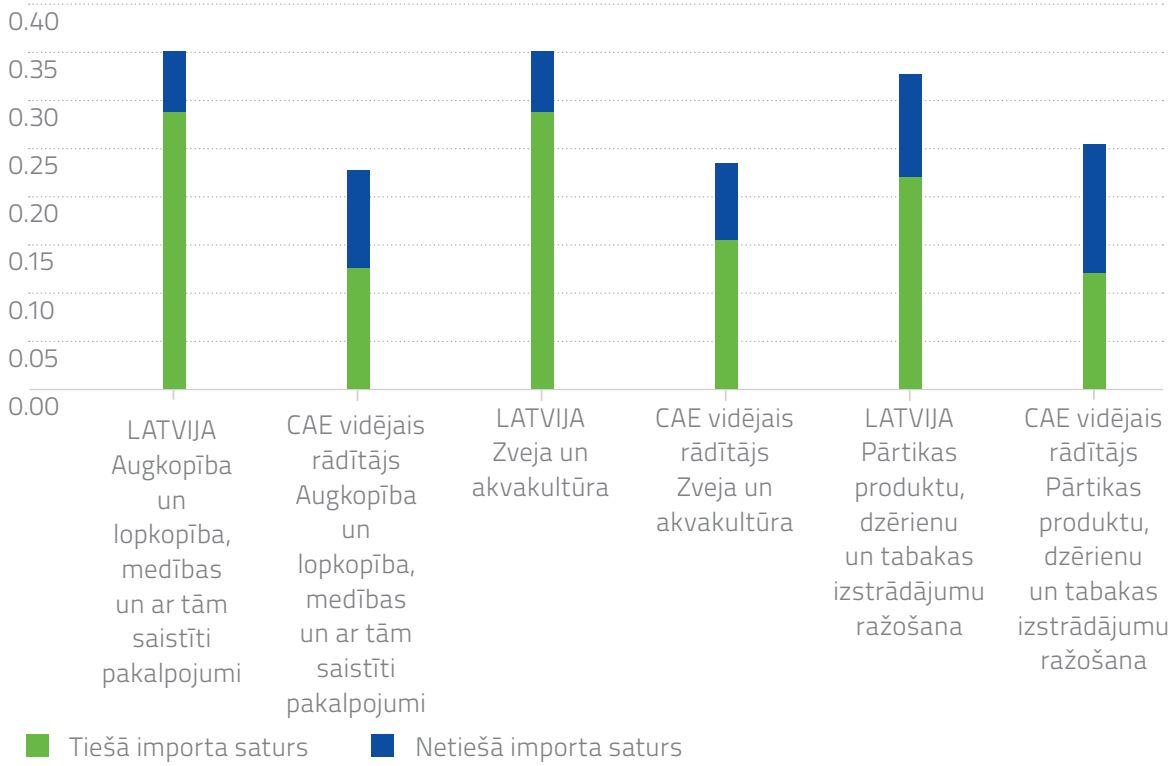

Avots: pašu izstrāde, kuras pamatā ir ieguldījumu un produkcijas aprēķini

Attēls4. Tiešā importa atkarība, kas saistīta ar lauksaimniecības pārtikas nozares galīgā pieprasījuma sastāvdaļu Latvijā un CAE valstīs

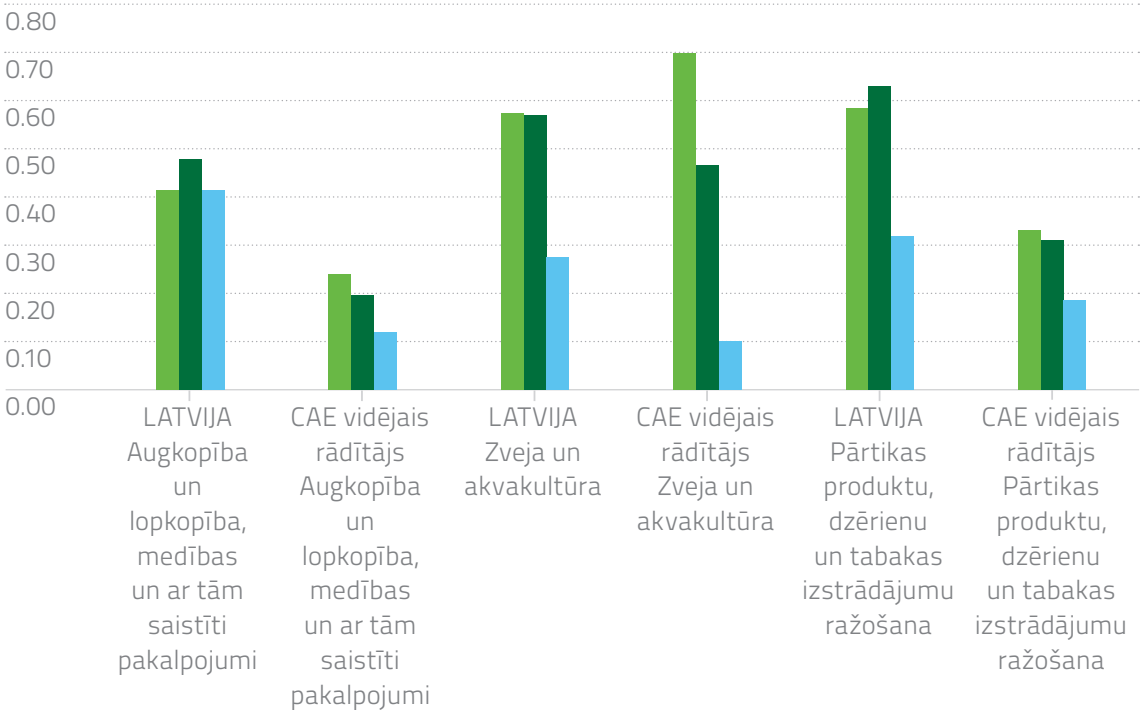

Avots: pašu izstrāde, kuras pamatā ir ieguldījumu un produkcijas aprēķini

Lauksaimniecības pārtikas rūpniecības eksporta intensitāte Latvijā

Tirdzniecības liberalizācijas dēļ pasaules tirgos, tostarp lauksaimniecības pārtikas tirgos, eksporta konkurētspēja ir kļuvusi arvien nozīmīgāka, nodrošinot uzņēmumu ilgtermiņa panākumus, veicinot to konkurences priekšrocību radīšanu.

Lauksaimniecības pārtikas rūpniecības eksporta intensitāte Latvijā ir diezgan augsta visās trīs lauksaimniecības pārtikas rūpniecības nozarēs, un tā ir augstāka nekā CAE vidējā vērtība, veidojot: augkopības un lopkopības nozarē - 38%, zvejas un akvakultūras nozarē - 49%, pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošanas nozarē - 48%.

Noteiktās makro ievainojamības

SVF 2019. gadā atzīmēja, ka kopš pasaules finanšu krīzes Latvijas ekonomika kļūst ievērojami noturīgāka, jo tai ir labvēlīgas ekonomiskās izredzes un nav būtiskas ekonomiskās nelīdzsvarotības.[8] Kaut arī investīcijas ir palēninājušās, ekonomiskā aktivitāte nav palēninājusies. Latvijas ekonomikas pieaugums galvenokārt ir darbaspēka marķiera un pieaugošā privātā patēriņa rezultāts. Pēc SVF domām, nākamajos gados galvenie izaicinājumi Latvijai ir ekonomikas dekarbonizācija, pieaugošā nevienlīdzība un jautājumi, kas saistīti ar sabiedrības novecošanos.

Lai gan pēdējos pāris gados darba tirgus rādītāji Latvijā ir bijuši spēcīgi, arvien lielākas bažas rada darbaspēka izmaksu pieaugums, pārsniedzot produktivitātes pieaugumu. Tas atbilst lielākai tendencei Centrālajā un Austrumeiropas reģionā. Šādas tendences dēļ atsevišķas reģiona valstis zaudē savu izmaksu konkurētspēju ārvalstu investoru acīs. Tomēr ienākumu pieaugums ir arī pozitīvs, jo tas palīdz saglabāt darbiniekus, kuri citādi varētu būt emigrējuši.[9]

Galvenā darba tirgus problēma joprojām ir kvalificētu darbinieku trūkums un prasmju neatbilstība, ko rada mazāks talantu kopums. No otras puses, mazkvalificēti darba ņēmēji saskaras ar lielāku bezdarbu ierobežotā darba devēju pieprasījuma dēļ. Pēdējos gados kvalifikācijas celšana un pieaugušo izglītība nav pievērsusi uzmanību darbaspēka ierobežotajām digitālajām prasmēm. Tādējādi daudziem uzņēmumiem joprojām ir ierobežotas iespējas ieviest digitālās tehnoloģijas un inovācijas, lai palielinātu efektivitāti un konkurētspēju.[10]

Secinājumi – galvenās makro ievainojamības

Investīcijas ir lēnas

Bažas par izmaksu konkurētspēju

Kredītu pieaugumu ierobežo ēnu ekonomikas izplatība

Prasmju trūkums, prasmju neatbilstība un ierobežots darbaspēka piedāvājums

Ārējā pieprasījuma palēninašanās – eksporta pieauguma palēninašanās

Zemas digitālās prasmes

COVID-19 ietekmes kartēšana

COVID-19 izraisītie traucējumi ir unikāli, un tos nevar salīdzināt ar citām pēdējo gadu krīzēm, tai skaitā 2009. gada lielo ekonomikas recesiju. Liela nenoteiktība attiecībā uz tā ilgumu, dziļumu un gatavu risinājumu trūkumu "no ekonomikas mācību grāmatām" nosaka rūpīgu attīstības modeļu analīzi. Tomēr pastāv vienprātība, ka COVID-19 ietekmē gan ekonomikas pieprasījumu, gan piedāvājumu. Mēs varētu atšķirt arī reālos satricinājumus, finanšu satricinājumus, kā arī cerības, veicot šī satricinājuma ekonomisko analīzi.

Mēs izdarām secinājumus, pamatojoties uz datiem par pandēmijas izplatību un tās izraisīto mirstību, ekonomisko aktivitāti, kā arī valdības veiktajiem pasākumiem – noteiktajiem ierobežojumiem un sniegto atbalstu. Dati tiek arī pārbaudīti, salīdzinot ar visa reģiona vidējiem rādītājiem, lai noteiktu, cik sekmīgi valsts rīkojas, lai ierobežotu slimības izplatību un atbalstītu savus pilsoņus.

COVID-19 pandēmija Latvijā

Pandēmija COVID-19 ir tieši skārusi tūkstošiem cilvēku visā Centrālā un Austrumeiropā. Līdz 2020. gada septembra vidum divpadsmit šajā ziņojumā analizētajās valstīs ir bijuši vairāk nekā 335 tūkstoši apstiprinātu COVID-19 gadījumu. Šajā pašā laika posmā COVID-19 rezultātā reģionā gandrīz 10 tūkstoši cilvēku ir miruši.

Gan apstiprināto gadījumu, gan nāves gadījumu skaits Latvijā bija krietni mazāks par CAE vidējo rādītāju. Valsts konstatēja nedaudz vairāk gadījumu pašā sākumā, marta beigās un aprīļa sākumā, taču tai ātri izdevās situāciju kontrolēt un izlīdzināt līkni efektīvāk, nekā lielākajai daļai citu valstu reģionā. Līdzīgi Latvija līdz minimumam samazināja reģistrēto nāves gadījumu skaitu, līdz šim neļaujot tiem pieaugt virs 0,02 uz 1000.

Attēls5. COVID-19 apstiprināti gadījumi, kopā uz 1000 iedzīvotājiem

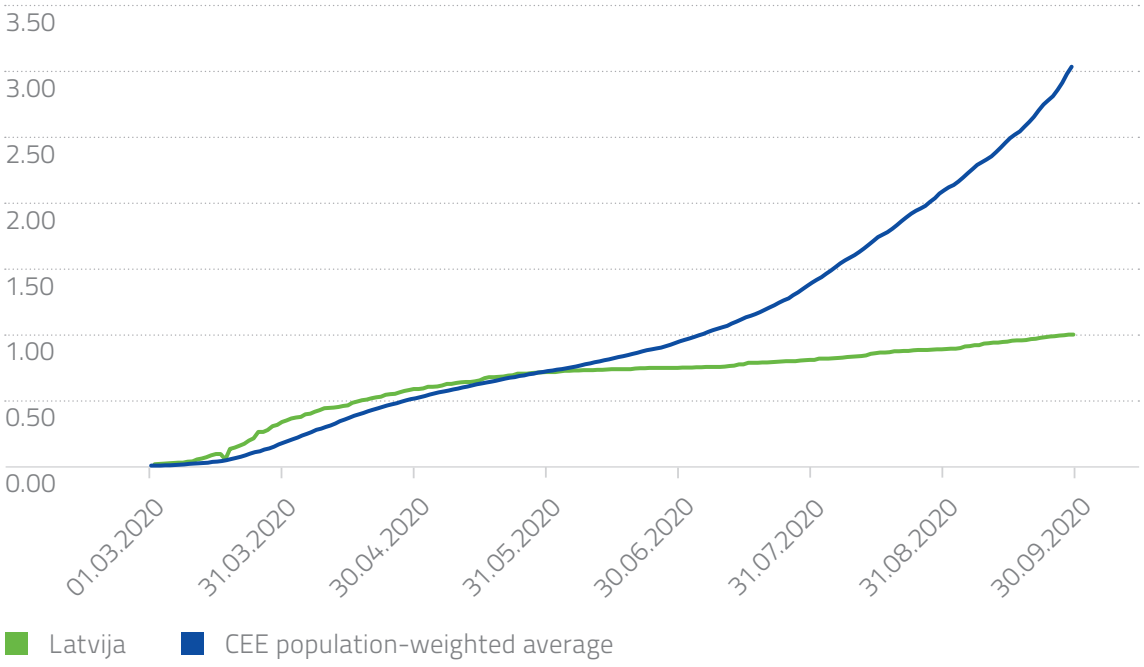

Avots: Deloitte, Macrobond

Attēls6. Kopējais COVID-19 nāves gadījumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem

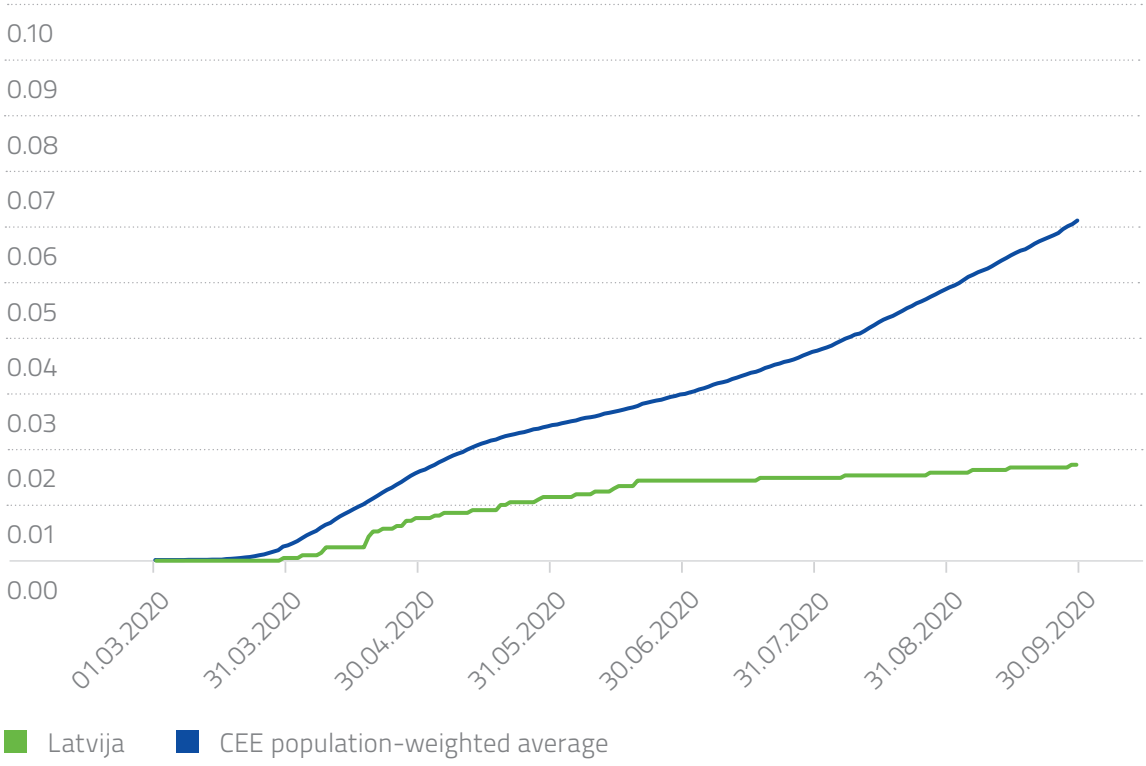

Avots: Deloitte, Macrobond

Latvijas absolūtas izolācijas pasākumi ir līdzīgi tiem, kas novēroti pārējā CE reģionā. Valsts stingrības indekss palika zem vai tajā pašā līmenī kā vidējais pandēmijas pirmajos mēnešos. Maija beigās indekss bija nedaudz augstāks nekā pārējām reģiona valstīm. Ieviestie valsts atbalsta mehānismi ir ļoti vērtīgi, salīdzinot ar valsts IKP. Latvija arī pielika ievērojamas pūles, lai nodrošinātu atbalstu lauksaimniecības nozarei.

Tabula1. Ierobežošanas pasākumi un sabiedrības atbalsta mehānismi Latvijā

Kategorija	Apraksts
Ierobežošanas pasākumi	Latvija ārkārtas stāvokli ieviesa 12. martā. Sociālās distancēšanās, higiēnas, informācijas pieejamības un veselības uzraudzības pasākumi. Nebūtiskiem uzņēmumiem, tostarp restorāniem, nācās pārtraukt darbu martā un aprīlī, daži no tiem atkal atvērās maijā un jūnijā.
Sabiedrības atbalsta mehānismi	• Valdība bija paziņojusi par atbalsta paketi aptuveni 3,4 miljardu eiro apmērā (12% no prognozētā 2020. gada IKP); • Pabalsts dīkstāvē esošiem darbiniekiem (ieskaitot pašnodarbinātos) 75% apmērā no iepriekšējās algas (ne mazāk kā 180 eiro, bet nepārsniedzot 700 eiro mēnesī); • Darbinieki un pašnodarbinātie, kuriem nav tiesību uz pabalstu, saņēma dīkstāves pabalstu 180 eiro mēnesī un piemaksu 50 eiro mēnesī par apgādājamo bērnu; • Pabalsta periods beidzās 2020. gada 30. jūnijā, kopā izmaksājot 42,8 miljonus eiro, dīkstāves pabalsts ar bērna piemaksu sasniedza 1,3 miljonus eiro; • Slimības lapas, kas radušās COVID-19 dēļ, sedz valsts; • Kredītu un hipotēku maksājumu moratoriji; • Nodokļu maksājumu atlikšana uz laiku līdz trim gadiem pēc uzņēmuma pieprasījuma. 2019. gada finanšu pārskatu iesniegšanas termiņš pagarināts par 3 mēnešiem. Ātrāka PVN priekšnodokļa pārmaksu atmaksa; • Izdevumu mērījumi, kas atbalsta dīkstāves darbiniekus, un sociālie pabalsti; • Nozaru atbalsta pakete 875 miljonu eiro apmērā, kas attiecas uz gaisa un transporta nozari, veselības un izglītības nozarēm, kā arī infrastruktūras projektiem; • Atbalsts skartajām lauksaimniecības, zivsaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēm un skolu ēdināšanai 45,5 miljonu eiro apmērā; • Lauksaimniekiem, kuriem nepieciešami papildu apgrozāmie līdzekļi, lai mazinātu COVID-19 negatīvo ietekmi, ir tiesības uz vienotā platību maksājuma avansu kā īstermiņa bezprocentu aizdevumu; • Subsīdijas aizsargierīču, laboratorijas aprīkojuma, medicīnas preču iegādei, piemaksa medicīnas personālam.

Avots: Deloitte, SVF politika Atbildes uz COVID-19, Eiropas Komisija Politiskie pasākumi, kas veikti pret koronavīrusa izplatīšanos un ietekmi – 2020. gada 17. jūlijs

Attēls7. Ierobežošanas pasākumi – stingrības indekss

Avots: Deloitte, Hale, Thomas, Noam Angrist, Emily Cameron-Blake, Laura Hallas, Beatriz Kira, Saptarshi Majumdar, Anna Petherick, Toby Phillips, Helen Tatlow, Samuel Webster (2020). Oksfordas universitātes COVID-19 pārvaldības reakcijas izsekotājs, Blavatnikas pārvaldības skola (Blavatnik School of Government).

Secinājumi

Gan apstiprināto gadījumu, gan nāves gadījumu skaits Latvijā bija vidēji daudz mazāks nekā citās CAE valstīs

Stingrības indekss krīzes maksimuma periodā parasti bija mērenāks, bet saglabājās augstāks, kad citas valstis sāka piemērot brīvāku pieeju.

Ierobežošanas pasākumi un atbalsta mehānismi Latvijā ir atbilstoši pandēmijas izplatības ierobežošanai

COVID-19 ietekme uz lauksaimniecības pārtikas rūpniecību Latvijā

Lai kvantitatīvi noteiktu COVID-19 ietekmi, tika analizēti vairāki rādītāji. Pirmkārt, mēs pārskatījām datus par patērētāju mobilitāti, kas kalpo par patērētāju noskaņojuma un/vai ierobežošanas pasākumu smaguma mainīgo lielumu. Pēc tam tika iegūti un pārrēķināti pieejamie īstermiņa indeksi, lai parādītu ekonomiskā satricinājuma nopietnību un ilgumu gan piedāvājuma (ražošanas), gan pieprasījuma (galvenokārt mazumtirdzniecības) pusē. Katrs rādītājs tiek parādīts ar atbilstošu CAE novērtējumu, kas sastāv no 12 valstu ekonomikām.

Attēls8. Patērētāju mobilitāte, pārtikas preces un aptiekas, salīdzinājumā ar atskaites līniju (%)

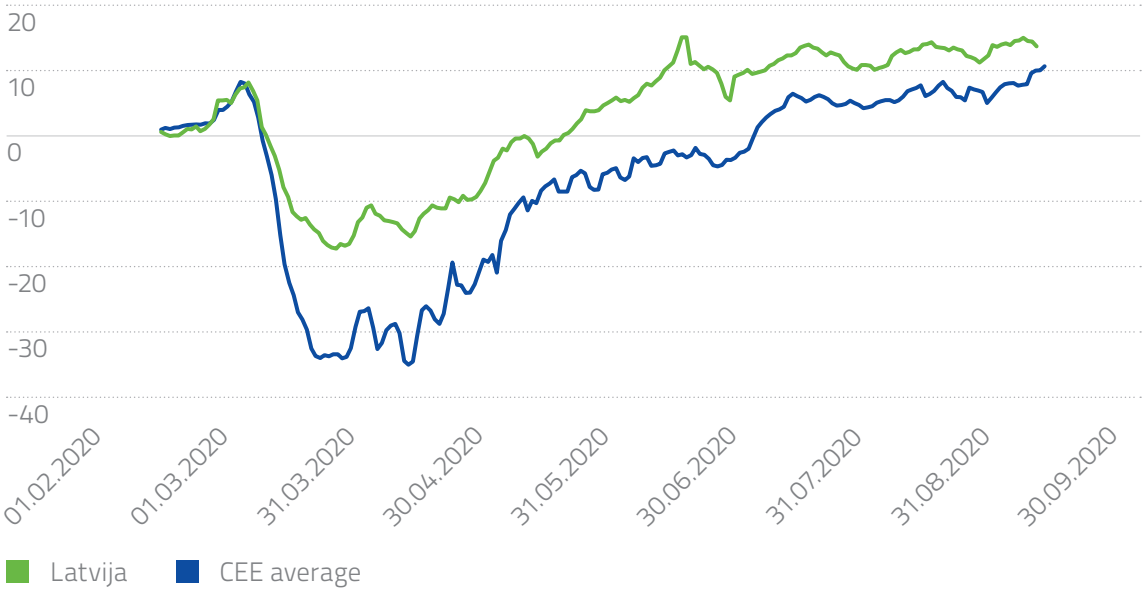

Avots: Deloitte, Macrobond

Nepieciešamo preču un atpūtas pakalpojumu mobilitāti mazumtirdzniecības nozarē vissmagāk ietekmēja sākotnējie absolūtas izolācijas (lockdown) ierobežojumi. Maija sākumā, kad ierobežošanas pasākumi tika mazināti, mobilitāte pamazām sāka pieaugt līdz ierastajam, pirms pandēmijas līmenim. Latvijas patērētāji visu pandēmijas laiku palika aktīvāki, ļoti ātri atgriežoties ierastajā līmenī. Mobilitātes vidējo līmeni Latvijā daudz mazāk ietekmē faktiskais COVID-19 gadījumu pieaugums, kas nozīmē, ka lielākā daļa patērētāju visspēcīgāk reaģēja uz pašiem veiktajiem preventīvajiem pasākumiem.

Saslimstības gadījumu un nāves gadījumu skaits vairs nepieauga, kas, iespējams, ļāva brīvāk ierobežot pārvietošanos.

Apstrādājošā rūpniecībā Latvija spēja labāk vai līdzīgi kā citas CAE valstis izturēt pandēmijas sākotnējo triecienu. Aplūkojot aprīli, Latvija kopumā sasniedza augstākus rādītājus nekā vidēji. Arī ilgstoša patēriņa preces un ražošanas līdzekļi neatpalika pārāk tālu no pārtikas un īslaicīga patēriņa precēm. Visas kategorijas varēja arī ātri atjaunoties aptuveni pirms pandēmijas līmenī.

Tabula2. COVID-19 ietekmes siltuma karte – apstrādājošā rūpniecība

Izvēlēto preču ražošana		2020. gada marts, % no 2019. gada marta	2020. gada aprīlis, % no 2019. gada aprīļa	2020. gada maijs, % no 2019. gada maija	2020. gada jūnijs, % no 2019. gada jūnija	2020. gada jūlijs, % no 2019. gada jūlija
Ražošanas līdzekļu ražošana	Latvija	90%	83%	84%	89%	95%
	CAE IKP vidējais svērtais	81%	51%	65%	84%	93%
Ilgstoša patēriņa preču ražošana	Latvija	94%	86%	78%	99%	109%
	CAE IKP vidējais svērtais	84%	57%	79%	101%	112%
Īslaicīga patēriņa preču ražošana	Latvija	94%	89%	92%	102%	98%
	CAE IKP vidējais svērtais	98%	84%	91%	96%	98%
Pārtikas produktu un dzērienu ražošana	Latvija	100%	90%	94%	100%	99%
	CAE IKP vidējais svērtais	104%	87%	93%	98%	101%

Table presents seasonally and calendar-adjusted data.
Source: Deloitte, Eurostat

Pēc ļoti pozitīvajiem apstrādājošā rūpniecības rezultātiem Latvija varēja arī mazināt ietekmi uz savu mazumtirdzniecības nozari. Katras kategorijas mēnesī tā uzrādīja vienādus vai augstākus CAE vidējos rādītājus. Pārtikas pārdošana, nepārsteidzot, netika nopietni ietekmēta, un pieprasījums bija aptuveni ierastais. Nepārtikas preču mazumtirdzniecība, kaut arī sākotnēji atpalika dažu ierobežojumu dēļ, spēja ātri panākt un pārspēt pārtikas pārdošanu.

Tabula3. COVID-19 ietekmes siltuma karte – vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība

Apgrozījums (salīdzināmās cenās)		2020. gada marts, % no 2019. gada marta	2020. gada aprīlis, % no 2019. gada aprīļa	2020. gada maijs, % no 2019. gada maija	2020. gada jūnijs, % no 2019. gada jūnija	2020. gada jūlijs, % no 2019. gada jūlija
Mazumtirdzniecība, izņemot mehāniskos transportlīdzekļus un motociklus	Latvija	99%	91%	99%	105%	104%
	CAE IKP vidējais svērtais	98%	87%	98%	100%	102%
Pārtikas, dzērienu un tabakas mazumtirdzniecība	Latvija	107%	97%	102%	105%	102%
	CAE IKP vidējais svērtais	106%	94%	97%	97%	99%
Nepārtikas preču (ieskaitot degvielu) mazumtirdzniecība	Latvija	95%	88%	98%	105%	105%
	CAE IKP vidējais svērtais	93%	83%	98%	102%	104%

Tabulā sniegti sezonāli un kalendāri izlīdzināti dati. Nav pieejami dati par vairumtirdzniecību, izņemot automobiļus un motociklus; Mazumtirdzniecība nespecializētajos veikalos, kur pārsvarā ir pārtikas produkti, dzērieni vai tabaka; Pārtikas produktu, dzērienu un tabakas mazumtirdzniecība specializētajos veikalos

Avots: Deloitte, Eurostat

Secinājumi

COVID-19 apstiprinātie gadījumi Latvijā visā pandēmijas laikā bija zemāki par CAE vidējo līmeni

Pārtikas produktu un dzērienu ražošanai veicās nedaudz labāk vai līdzīgi citām vietējām rūpniecības nozarēm un citām CAE valstīm

Arī COVID-19 mirstība bija zemāka nekā reģionā

Patērētāju pieprasījums pēc pārtikas produktiem samazinājās par 3%, bet jūlijā atkal pieauga līdz 102% iepriekšējā gada līmenī

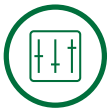

Pandēmijas pīķa periodā ierobežošanas pasākumu stingrība bija mazāka, taču Latvija arī lēnāk samazina ierobežojumus

Prognoze – attīstības modeļi un sekas

Atgūšanās statuss

Ir pāragri prognozēt, vai nākamā gada IKP pieaugums ļaus Latvijai atgūties no vairuma pandēmijas seku, vai arī tās izrādīsies tik krasas, ka joprojām kavēs ekonomiku 2021. gadā. Ir vērts atcerēties arī par īpaši augsto prognožu nenoteiktību pastāvīgi mainīgās pandēmijas situācijas dēļ. Tomēr salīdzinošā perspektīvā mēs varētu noteikt dažus svarīgus faktorus, kas noteiks iespējamos nākotnes attīstības modeļus valstij un lauksaimniecības pārtikas rūpniecībai.

Pēc neliela krituma 1. ceturksnī Latvijas ekonomika salīdzinājumā ar citām valstīm saruka diezgan pieticīgi (-8.6% IKP g/g). Tomēr pirms krīzes valstī bija stabila izaugsmes desmitgade. Tas kopā ar pienācīgu pandēmijas apkarošanu izraisīja Eiropas Komisijas pieņēmumu par 7,0% kritumu 2020. gadā, kam sekoja gandrīz pilnīga atgūšanās līdz 2021. gada beigām.

Attēls9. IKP izmaiņas, % gadā

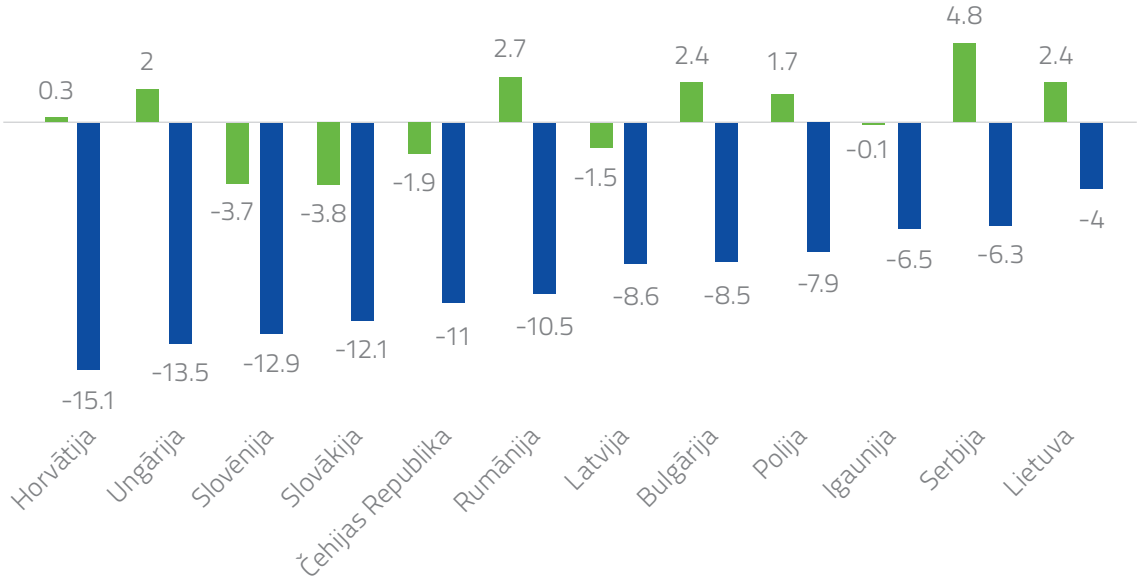

Avots: Deloitte, Eurostat, Slovākijas Republikas statistikas birojs

Tabula4. Eiropas Komisijas makroekonomiskās prognozes

Valsts	IKP (% izmaiņas g/g)		Inflācijas līmenis – SPCI (%)		Nodarbinātība* (% izmaiņas g/g)		Privātais patēriņš* (% izmaiņas g/g)		Valsts budžeta finansiālā bilance* (% no IKP)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Bulgārija	-7.1	5.3	1.0	1.1	-2.5	0.5	-5.8	5.6	-2.8	-1.8
Horvātija	-10.8	7.5	0.4	1.4	-3.9	3.0	-6.9	6.1	-7.1	-2.2
Čehijas Republika	-7.8	4.5	2.8	2.2	-3.1	0.8	-4.6	4.0	-6.7	-4.0
Igaunija	-7.7	6.2	0.3	1.9	-5.7	3.7	-7.2	7.1	-8.3	-3.4
Ungārija	-7.0	6.0	3.5	2.8	-3.8	1.1	-6.0	5.5	-5.2	-4.0
Latvija	**-7.0**	**6.4**	**0.4**	**2.0**	**-2.6**	**0.9**	**-6.1**	**7.0**	**-7.3**	**-4.5**
Lietuva	-7.1	6.7	0.8	1.5	-3.5	2.0	-9.9	7.8	-6.9	-2.7
Polija	-4.6	4.3	2.7	2.8	-4.5	2.2	-4.9	3.8	-9.5	-3.8
Rumānija	-6.0	4.0	2.5	2.8	-2.5	0.6	-6.2	4.9	-9.2	-11.4
Serbija**	-2.4	4.0	Neat-tiecas	Neat-tiecas	Neat-tiecas	Neat-tiecas	Neat-tiecas	Neat-tiecas	Neat-tiecas	Neat-tiecas
Slovākija	-9.0	7.4	1.9	0.8	-3.4	2.0	-7.1	7.2	-8.5	-4.2
Slovēnija	-7.0	6.1	0.2	1.1	-2.7	2.0	-6.1	6.3	-7.2	-2.1

* 2020. gada pavasara prognozes.[11] Citas prognozes no 2020. gada vasaras izdevuma.[12]

**Pasaules Bankas prognozes Serbijai.

Avots: Deloitte, Eurostat, Pasaules banka

Eiropas Komisijas prognoze paredz turpmāku pakāpenisku ierobežojumu atcelšanu un veselības stāvokļa normalizēšanos. Tāpēc tiek pieņemts, ka vīrusa recidīvs – "otrais vilnis" nenotiks. Papildus koronavīrusam nākamajos ceturkšņos situācija arvien vairāk un vairāk būs atkarīga no piemērotās stratēģijas un pasākumiem atgūšanās īstenošanai vidējā termiņā, kā arī no uzņēmējdarbības vides kvalitātes un mazāk atkarīga no īstermiņa pasākumiem, piemēram, likviditātes nodrošināšanas uzņēmumiem vai subsidējot nodarbinātību.

Latvijas lauksaimniecības pārtikas rūpniecības attīstības modeļu definēšana un kontekstualizēšana

Prognozēšanas analīzē tiks izmantota attīstības modeļu plānošanas metodika.[13] Matrica ir izstrādāta, balstoties uz diviem augsta līmeņa mainīgajiem (kuri paši sevī iekapsulē vairākus attiecīgus apakš mainīgos), veidojot četrus alternatīvus attīstības modeļa kvadrantus, kas starp tiem atspoguļo pesimistisku, mērenu un optimistisku nākotnes vidi. Šie attīstības modeļi ir sīki izstrādāti, pamatojoties uz vietējā tirgus un reģionālo analīzi, un bagātināti ar datiem, kas iegūti semināros ar EIT Pārtikas ekspertiem, kas pārstāv katru reģionu. Tas nodrošina, ka mūsu darbības jomā esošās lauksaimniecības pārtikas vērtību ķēdes ir atbilstoši izvietotas to reģionālajā kontekstā paredzēšanas matricā, integrējot "no lejas uz augšu " analīzi "no augšas uz leju" struktūrā.

Divi izvēlētie augsta līmeņa mainīgie ir ekonomiskie faktori, valsts politika un citi faktori. To ietvaros novērtētie apakš mainīgie (eksogēnie mainīgie) ir šādi »

Ekonomiskie faktori

Iekšzemes pieprasījums

Augsts: Patērētāju pieprasījums pēc precēm atjaunojas, un piegādes ķēdes ir pakļautas minimāliem traucējumiem.

Zems: Ekonomiskā recesija (un bezdarbs) samazina patērētāju tēriņu iespējas un līdz ar to arī pieprasījumu. Patērētāju rīcībā esošie ienākumi samazinās, un tērēšanas paradumi kļūst konservatīvāki, izvairoties no izdevumiem par augstākās kvalitātes pārtiku.

Ārējās tirdzniecības nosacījumi

Labvēlīgi: Tirgiem atgūstoties, vietējās piegādes ķēdes var atgriezties pie tipiskas tirdzniecības aktivitātes, kas atspoguļojas pirms pandēmijas laika cenās. Tiek pārvarētas ar pandēmiju saistītie tirdzniecības šķēršļi ES teritorijā un ārpus tās.

Nelabvēlīgi: Pieprasījuma iznīcināšana starptautiskajos preču tirgos pazemina vietējā eksporta un ražošanas vērtību. Vietējie lauksaimnieki kā šaurs peļņas tirgus cieš no ārējiem cenu satricinājumiem. Tirdzniecības traucējumi parādās gan katrā gadījumā atsevišķi ES, gan citos ārējos tirgos.

Patērētāju un biznesa uzticība

Labvēlīgi: Patērētāju pieprasījums pēc precēm atjaunojas ilgtspējīgā veidā, un piegādes ķēdes izjūt minimālus traucējumus. Riska novēršana, kas saistīta ar veselību, ir pirms satricinājuma līmenī. Laika gaitā patērētāji kļūst informētāki un izglītotāki.

Nelabvēlīgi: Patērētāji pilnībā neatgriežas pie vecajiem tēriņu paradumiem un modeļiem, samazinot izdevumus par luksusa precēm un produktiem ar augstu pievienoto vērtību, saglabājot zināmu pāreju uz lētākām pamatlietām un ilgstoša patēriņa precēm. Patērētāji mazāk vēlas ēst restorānos un biežāk gatavot ēdienu mājās, izmantojot produktus ar zemu pievienoto vērtību.

Valsts politika un citi faktori

Ierobežošanas pasākumi

Labvēlīgi: Absolūtas izolācijas (lockdown) atvieglojumi, apturot piegādes ķēžu un darbaspēka plūsmu pārtraukumus.

Nelabvēlīgi: Absolūta izolācija (lockdown) turpinās ar atkārtotiem "viļņiem" – karantīnas un papildu pārbaudes kļūst par normu. Restorāni darbojas ierobežotās valstīs ar ierobežotu jaudu, tieši iznīcinot pieprasījumu.

Politikas atbalsts

Augsts: Valdības nodrošina piemērotas palīdzības paketes, kas atbalsta ekonomisko aktivitāti, atbalstot patērētāju un uzņēmumu uzticēšanos, kā arī tēriņu spēku – tādējādi palīdzot uzturēt pieprasījumu pēc pārtikas un dzērieniem.

Zems: Valdības atbalsts nav pietiekams, lai nomierinātu patērētājus, saglabātu darba vietas un atbalstītu ilgtspējīgu ekonomikas atgūšanos.

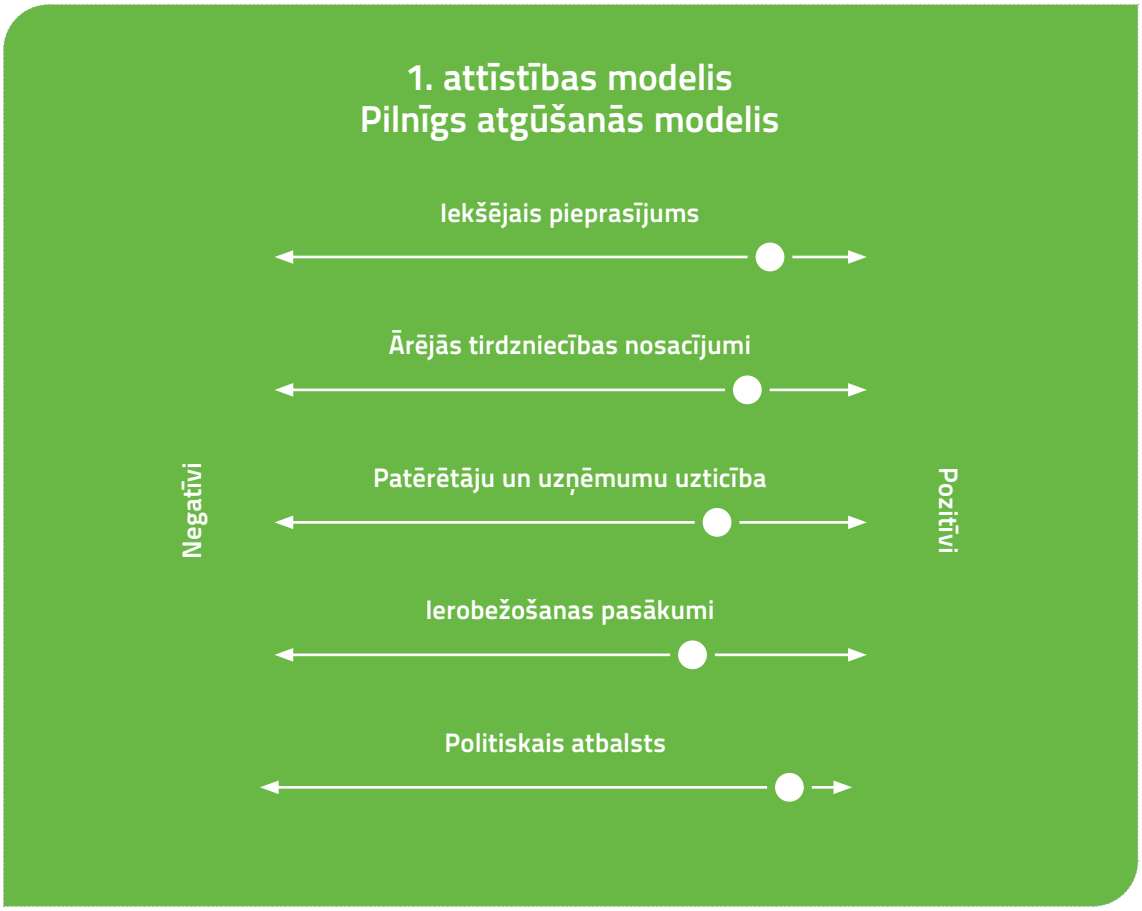

Lai redzētu pilnīgu atgūšanās attīstības modeli, varētu sagaidīt, ka vairāki gan endogēni, gan eksogēni mainīgie virzīsies labvēlīgā virzienā. Labvēlīgu apstākļu prasība visās jomās padara to par "optimistisku " attīstības modeli.

- Ierobežošanas pasākumi ir pilnībā atcelti. Vakcīna vai zāles tiek izstrādātas un izplatītas ar panākumiem.
- Darba un tirdzniecības plūsmu, kā arī viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozares traucējumu novēršana.
- Uzņēmējdarbības un patērētāju uzticības uzlabošana.
- Galvenajiem tirdzniecības partneriem un tūristu avotiem ir līdzīgi labvēlīgi apstākļi.
- Efektīvs valstu valdību politiskais atbalsts, lai katalizētu un radītu agrīnās pārmaiņas.
- Labvēlīgi laika apstākļi varētu būt vēlams atveseļošanās katalizators.

2. attīstības modelis
Jauns patērētāju modelis

Kā vienu no diviem „mērenajiem" attīstības modeļiem varētu sagaidīt „jaunā patērētāja" attīstības modeli kā konkrēta apstākļu kopuma rezultātu, kas, no vienas puses, dod iespēju pilnībā atgūties, un, no otras puses, praksē to novērš, ar ievērojamu un ilgstošu ietekmi uz patērētāju tendencēm un uzvedību, kas izpaužas kā pieprasījuma maiņa, kurai zināmā mērā jāpielāgojas visai lauksaimniecības pārtikas rūpniecības vērtību ķēdei.

- Ierobežošanas pasākumu atcelšana ir atšķirīgs prekursors. Vakcīna vai zāles ir veiksmīgi izstrādātas un izplatītas.
- Uzvedības ietekmes saglabāšana, kas filtrējas caur lauksaimniecības pārtikas rūpniecības vērtību ķēdi.
- Pieprasījuma maiņa, visticamāk, izpaužas kā pieprasījuma samazināšanās pēc pārtikas produktiem ar augstāku pievienoto vērtību.
- Zems politikas atbalsts (nespējot atjaunot patēriņu).
- Pasaules ekonomikas atgūšanās virzās pozitīvā virzienā, ļaujot ārvalstu tirgiem zināmā mērā absorbēt jaunus iekšzemes pārpalikumus.
- Viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozarē samazinās efektivitāte (ja nu vienīgi vietējo ceļojumu krituma dēļ).

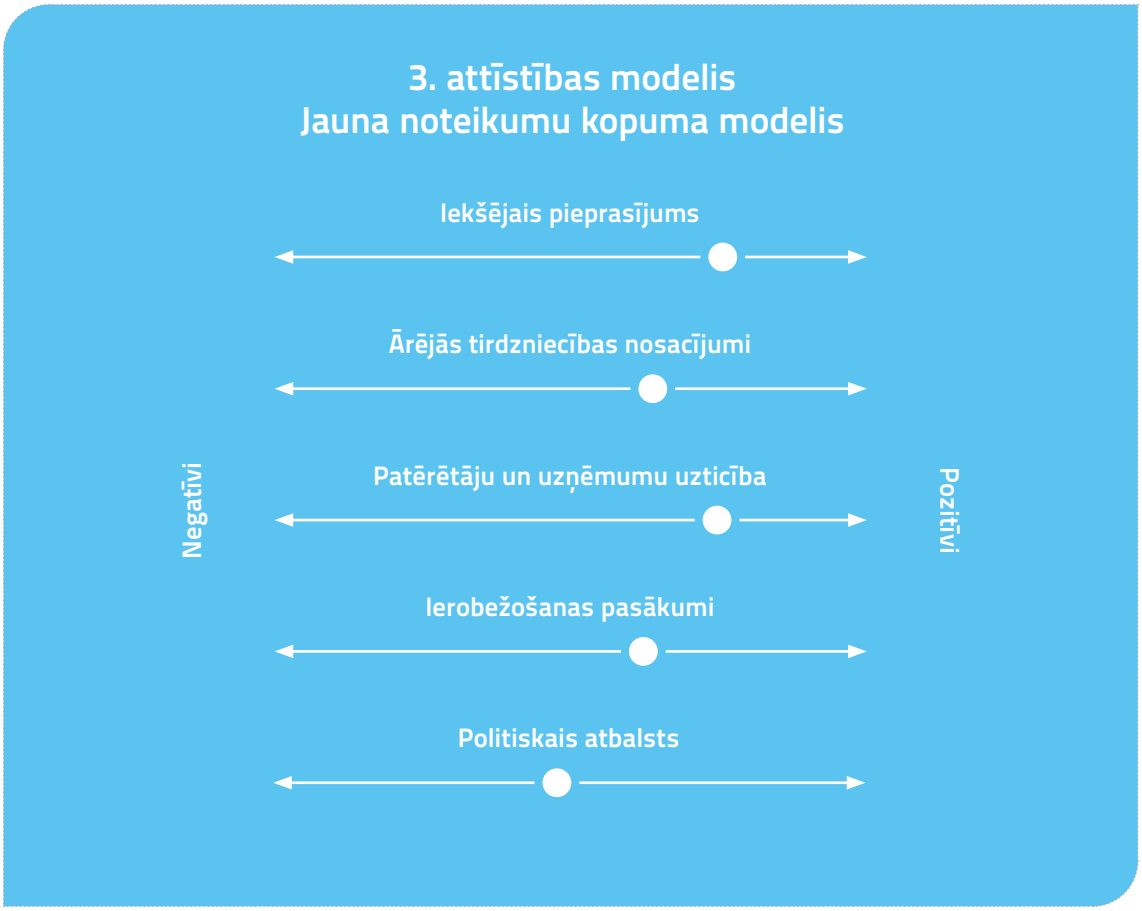

Kā viens no diviem "mēreniem " attīstības modeļiem ir "Jauna noteikumu kopuma " attīstības modelis, kas ir veidots no apstākļu kopuma, kas ir nedaudz pretrunā ar "Jauna patērētāja " attīstības modeļa nosacījumiem. Atšķirībā no iepriekš minētā gadījuma šajā modelī patērētāju bāze faktiski ir skaidri gatava atgriezties pirmspandēmijas stāvoklī, tomēr valdības ietekme – ierobežojošie ierobežošanas pasākumi – ir tāda, ka tas ir nedaudz apgrūtinoši.

- Ierobežošanas pasākumu atcelšana nav garantēta. Vakcīna vai zāles, kas vēl nav izplatītas vietējā tirgū.
- Valdības politika piedāvā finansiāla atbalsta un ierobežošanas pasākumu kombināciju.
- Viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozare cieš, cenšoties atgūties ilgstošo risku un absolūtas izolācijas (lockdown) gaisotnē.
- Tāpēc mainīsies patēriņa struktūra starp nozarēm un starp precēm tajās.
- Piegādes ķēdes traucējumi un šķēršļi sezonas (migrantu) darbaspēka plūsmai.
- Iespējama dažu ieguldījumu kavēšanās un apturēšana pievienotās vērtības pārtikas pārstrādes rūpniecībā.

4. attīstības modelis
Kropļojumu un traucējumu modelis

"Kropļojumu un traucējumu" modelis ir "pesimistiska" attīstības modeļa izpausme, kurā gan ekonomikas, gan valsts politikas faktori nelabvēlīgi sakrīt.

- Stingri ierobežošanas pasākumi, nelabvēlīgi ārējās tirdzniecības nosacījumi un nepietiekams politikas atbalsts. Nomākta patērētāju un uzņēmumu uzticība; iekšējais pieprasījums samazinās.
- Tirdzniecības apstākļu pasliktināšanās var izraisīt pasaules tirgus cenu pazemināšanos – draudus lauksaimniecības ražotājiem. Protekcionisma spirāles risks saasina ekonomikas recesiju.
- Stingrākas higiēnas prasības, noteikumi par sociālo distancēšanos un citas izmaiņas noteikumos palielina uzņēmējdarbības izmaksas/samazina produktivitāti (ienākumi uz darbinieku).
- Laika apstākļi, iespējams, pastiprinošs eksogēns faktors, kas padziļina pesimistiskā modeļa efektu.

Attīstības modeļu analīzes rezultāti un sekas

Lauksaimniecības un izejvielu piegādātāji

- Lauksaimnieki un izejvielu piegādātāji ir nozare, kas ir visvairāk pakļauta nelabvēlīgiem laika apstākļiem; pieaugoša klimata mainība, kas izpaužas kā ekstremāli laika apstākļi, var krasi ietekmēt lauksaimniecības ražu un peļņas normas
- Lauksaimniecības un izejvielu piegādātāji (no trim novērtētajām nozarēm) pasaules preču tirgos ir unikāli pakļauti cenu satricinājumiem
- Pāreja uz zemākas pievienotās vērtības ražojumiem (kas saistīti ar jauno patērētāju un traucējumu attīstības modeļiem) piedāvā potenciālu iespēju nelielu pieprasījuma palielinājumu veidā
- Sezonas darbaspēka traucējumi ir nepārprotams risks šai nozarei, un absolūta izolācija (lockdown) rada spēcīgu spiedienu uz algām. Latvija atzīmēja zemas kvalifikācijas darbinieku trūkumu robežu slēgšanas laikā

Valsts politika un citi faktori
No nelabvēlīgiem līdz labvēlīgiem

Jauns patērētājs

- Mainot patērētāju vēlmes par labu vairāk vietējiem produktiem, ko veicina pieaugošā informētība
- Pieaug preču ar uzturvērtību nozīme

Pilnīga atgūšanās

- Produkcijas pārpalikumi izkliedējas, jo pieprasījums atgriežas pirms pandēmijas līmenī
- Cenu spiediens uz lauksaimniekiem mazinās
- Darbaspēka plūsmas atgriežas bez traucējumiem

Kropļojumi un traucējumi

- Sezonas un starptautisko darbaspēka plūsmu traucējumi
- Pārmērīgais piedāvājums nomāc preču tirgus
- Iekšzemes pieprasījums ekonomiskās lejupslīdes rezultātā samazinās

Jauns noteikumu kopums

- Pieaug algu spiediens lauksaimniekiem
- Tirdzniecības sarežģījumu risks
- Nepieciešamība ievērot papildu veselības un drošības pasākumus
- Patērētāju pieprasījums atgriežas pirms pandēmijas struktūrā

Ekonomiskie faktori
No zemiem līdz augstiem

Avots: Deloitte analīze

Pārtikas produktu un dzērienu ražošana

- Pārtikas nozares panākumi un forma ir cieši saistīta ar pieprasījumu pēc produktiem ar augstu pievienoto vērtību
- Nozīmīgs pieprasījums pēc augstas pievienotās vērtības produkcijas ir atkarīgs no viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozares
- Valstīs ar lielām tūrisma nozarēm, kurās notiek ekonomikas recesija, vietējās pievienotās vērtības apstrādes iespējas var būt mazinātas
- Pārvietošanās pār robežām ierobežojumi ļoti ietekmē Baltijas valstis, kuru tirgi ir cieši saistīti
- Absolūtas izolācijas (lockdown) ietekme uz restorāniem ir atkarīga no ēdienu piegādes lietotnēm un politikas stingrības
- Ražotāji gūst labumu no globālā pārpalikuma – iegūstot vērtību no izejvielu cenu krituma

Valsts politika un citi faktori
No nelabvēlīgiem līdz labvēlīgiem

Jauns patērētājs

- Mainīti patērētāju ieradumi prom no restorāniem uz ēšanu mājās
- Nepieciešamība pārtikas ražotājiem mainīt savu pozīciju mainīgā pieprasījuma dēļ
- Pārtikas ražotāji gūst labumu no zemākām cenām starptautiskajā tirgū

Pilnīga atgūšanās

- Izaugsmes un pieprasījuma līmenis atgriežas iepriekšējā dinamikā
- Nozare joprojām ir konkurētspējīga un pievilcīga investoriem
- Pieaugoša patērētāju uzticība un izdevīgums

Kropļojumi un traucējumi

- Pārtikas ražošanu ietekmē viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozares traucējumi
- Konservatīvi patērētāja patēriņa modeļi grauj pārstrādātāju un ražotāju izaugsmes potenciālu.
- Jaunas politikas un noteikumi rada papildu izmaksas
- Investīcijas pārtikas pārstrādes iekārtās un atjauninātajos ražošanas procesos

Jauns noteikumu kopums

- Pārtikas ražošanu ietekmē viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozares traucējumi
- Jaunas politikas un noteikumi rada papildu izmaksas
- Protekcionisms, kas samazina konkurenci
- Pārtikas produkti, lai potenciāli gūtu labumu no zemākām lauksaimniecības preču cenām

Ekonomiskie faktori
No zemiem līdz augstiem

Avots: Deloitte analīze

Mazumtirdzniecība

- (Pārtikas) mazumtirgotāji ir labāk izolēti no pandēmijas satricinājumiem nekā citas nozares – pāreja no restorānu patēriņa uz mājas patēriņu atbalsta pārtikas preču patēriņu
- Tiešsaistes pārtikas preču mazumtirdzniecība kļūst par galveno konkurences nesēju, kas prasa lielus ieguldījumus loģistikas tīklos un tiešsaistes reklāmas struktūrās.
- Pāreja uz tiešsaistes pārtikas preču iepirkšanos rada tirdzniecības samazināšanās risku veikalos uz vietas, izdarot spiedienu uz veikaliem, kuriem var rasties grūtības samaksāt netiešās izmaksas

Valsts politika un citi faktori
No nelabvēlīgiem līdz labvēlīgiem

Jauns patērētājs

- Mazumtirgotāju nepieciešamība pielāgot mārketinga stratēģijas, lai pielāgotos mainīgajām patērētāju vajadzībām
- Lielāka tiešsaistes iepirkšanās jauda, kas nepieciešama, lai apmierinātu klientu vēlmes
- Liela konkurence mazumtirgotāju vidū, lai apmierinātu vajadzību pēc pieprasījuma un vēlmes.

Full Recovery

- Uzņēmējdarbība kā ierasts lieliem mazumtirgotājiem
- Izaugsmes iespēja mazākiem vietējiem spēlētājiem
- Pastaigas kājām un patērētāju izdevumu pieaugums izraisa patēriņa pieaugumu
- Viesnīcu, restorānu un kafejnīcu nozare atgriežas pirms pandēmijas līmenī, veicinot saistīto nozaru darbību.

Distortion & Disruption

- Patērētāju uzticības samazināšanās izraisa patēriņa samazināšanos
- Konservatīvi patēriņa modeļi noved pie retākiem veikalu apmeklējumiem un zemākiem izdevumiem
- Mazumtirgotājiem rodas papildu izmaksas, lai nodrošinātu veselības un drošības noteikumu ievērošanu.

A New Rulebook

- Mazumtirgotāji gūst labumu no pārejas uz ēdiena gatavošanu mājās
- Pārtikas pakalpojumi un ēdināšana, kas cieš no zema pieprasījuma
- Konkurence ir pakļauta digitālās vērtības piedāvājumiem

Ekonomiskie faktori
No zemiem līdz augstiem

Avots: Deloitte analīze

Ietekme uz politiku un ieguldījumiem

Iespējas un izaugsmes jomas

COVID-19 pandēmija joprojām ir būtisks drauds ekonomikai kopumā. Kā parādīja šī analīze, tā ir arī traucējusi procesus visos lauksaimniecības pārtikas rūpniecības segmentos. Šie traucējumi, varētu teikt, ir mainījuši "spēles noteikumus ". Lauksaimnieki sāka biežāk tieši sazināties ar patērētājiem, mazumtirgotāji bija spiesti ātri uzlabot pasūtīšanas iespējas tiešsaistē, un patērētāji vairāk ņem vērā pārtikas produktu uzturvērtību. Šāda dinamiska attīstība rada izaugsmes un jauninājumu iespējas lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā.

Latvijas rīcībā esošie ienākumi uz vienu mājsaimniecību ir vieni no zemākajiem ES. Tomēr paredzamā algu pieauguma dēļ ir sagaidāms, ka privātais patēriņš pieaugs, un tas darbosies kā galvenais Latvijas ekonomiskās izaugsmes virzītājspēks. Izmantojamo ienākumu pieaugums liek patērētājiem izrādīt pieaugošu interesi par dārgākiem amataliem un vīniem. Turklāt ienākumu pieaugums, vietējās produkcijas popularizēšanas informācijas kampaņas un Krievijas ierobežojumi Latvijas pārtikas eksportam ir likuši Latvijas patērētājiem

izrādīt pastiprinātu vēlmi iepirkties vietējā tirgū. Vietējie pārtikas produkti tiek uzskatīti par veselīgākiem un kvalitatīvākiem.

Latvijas iedzīvotāju vidū ir spēcīga tradīcija gatavot ēdienu mājās. Tomēr tas nav nekas neparasts, ka gados jauni un pilsētu patērētāji laika taupīšanas nolūkos pusdieno vai patērē gatavas maltītes vai citus gatavus ēdienus. Tā kā Latvijas ekonomika ir atkopusies no nesenās krīzes, ir palielinājies to iedzīvotāju īpatsvars, kuri ietur ēdienreizes restorānos. Neskatoties uz šo tendenci, lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju joprojām meklē īpašus ēdienkartes cenu piedāvājumus. Pilnapkalpojuma restorāni joprojām tiek uzskatīti par greznību, ko vairums Latvijas iedzīvotāju nespēj regulāri atļauties. Latvijas patērētāji labprātāk izvēlas pārtikas produktus, kuru izcelsme ir Latvijā.

Daudziem Latvijas iedzīvotājiem svaigu pārtikas produktu tirgi tiek uzskatīti par labāko vietu, kur iegādāties svaigus pārtikas produktus, piemēram, gaļu, zivis, augļus, dārzeņus vai piena produktus. Plašā produktu izvēle un runājamas cenas piesaista daudzus klientus. Tomēr pieaugošais lielveikalu skaits, kas piedāvā pievilcīgas svaigu pārtikas produktu cenas, ir samazinājis svaigu pārtikas produktu tirgu popularitāti. Tas nav nekas neparasts, ja tirdzniecības centri organizē svaigu pārtikas produktu tirgus savos pagalmos, lai piesaistītu klientus. Latvijas patērētāji ir sākuši labprātāk pievērsties tiešsaistes iepirkšanās vietnēm.

Galvenās ilgtspējīgas atgūšanās iespējas

Lauksaimnieki un ieguldījumu sniedzēji

Iespēja	Avots
Potenciāla jauna patērētāju bāze	Vairāk cilvēku meklē vietējos produktus
Inovācijas ražošanas procesā, lai panāktu labāku resursu efektivitāti un mazāku ietekmi uz vidi	Mainīgs pieprasījums un sociālās vēlmes, kas nosaka ražošanas procesa izmaiņas
Tiešāks kontakts ar patērētājiem un lielāki uzcenojumi	Saīsināts attālums starp lauksaimniekiem un patērētājiem, mainoties patērētāju vēlmēm
Apjomradīts ietaupījums, palielinot valsts un reģionālo sadarbību	Lielāku starptautisko piegādes ķēžu darbības pārtraukšana, bet nepārtraukta inovācija transporta infrastruktūrā CAE

Pārtikas apstrāde, uzglabāšana un transportēšana

Iespēja	Avots
Vietējo piegādātāju iespējas demonstrēt savus produktus	Pieaugošā patērētāju interese par vietējām precēm, kā arī produkti samazinās ietekmi uz vidi
Iespēja "padarīt zaļāku " pārtikas ražošanas procesu	Mainīgs pieprasījums, kas nosaka ražošanas procesa izmaiņas
Jauni un efektīvi transporta un uzglabāšanas risinājumi	Transporta traucējumi
Nepieciešamība pēc augstākas pašpietiekamības valstī vai reģionā	Tirdzniecības un piegādes ķēdes traucējumi

Mazumtirgotāji, restorāni un patērētāji

Iespēja	Avots
Apzinātāka patērētāja izvēle un jaunas konkurences jomas	Pieaug tendence gatavot ēdienu mājās un pieaug izpratne par ilgtspēju
Lielāka interese par vietējiem pārtikas mazumtirgotājiem un tirgiem, un tā rezultātā pozitīva ietekme uz uzcenojumiem	Pieaugoša patērētāju interese par vietējiem produktiem
Pieaug interese par specializētajiem veikaliem, un tā rezultātā pozitīva ietekme uz uzcenojumiem	Vairāk prasīgi patērētāji sociālekonomiskās attīstības vai veselības un uztura vajadzību dēļ
Digitalizācija – tiešsaistes pasūtījumu pieaugums un pārtikas piegāde uz mājām	Nepieciešamība vai vēlme palikt mājās

Atbalsta pasākumi

1 **Politikas izmaiņas – gan ierobežošanas pasākumi, gan atbalsta shēmas – ir jānosaka līdzsvarā starp nepieciešamību pēc aizsardzības, stabilitātes un ilgtspējīgas ekonomiskās atgūšanās nepieciešamību.** Turklāt politikas veidotājiem savlaicīgi jāpaziņo par visiem ierobežojumu ieviešanas vai atcelšanas plāniem, kā arī jāsniedz informācija par tiesībām uz finanšu atbalstu un citiem tā pasākumiem.

2 **Katra no galvenajām politikas izmaiņām, kas paredzētas pandēmijas novēršanai vai tās ietekmes mazināšanai, būtu jāatbalsta ar pārredzamu un visaptverošu ekonomiskās ietekmes novērtējumu.** Kopš marta daudzas valsts pārvaldes un citas ieinteresētās personas ir ieguvušas nepieciešamās un vērtīgās zināšanas par dažādu programmu un rīku piemērotību, izmaksām un sekām. Īpaši daudz ir pierādījumu un datu par COVID-19 krīzes ietekmi uz mazumtirdzniecību, tai skaitā pārtikas produktiem.

3 **Politikas veidotājiem ir jānodrošina pienācīga uzraudzība un reaģēšana uz riskiem, kas varētu traucēt vietējos tirgus un starptautisko tirdzniecību.** Krīzes pārvarēšanai, tostarp ierobežošanas pasākumiem, robežkontrolei un citiem administratīviem lēmumiem, kas varētu ietekmēt lauksaimniecības un pārtikas rūpniecību, būtu jābūt pakļautiem intensīvākai un efektīvākai starpvaldību sadarbībai.

4 **CAE valstu valdībām un reģionālajai lauksaimniecības pārtikas rūpniecībai drīzāk būtu jāapsver Eiropas zaļais kurss kā iespēja, nevis tikai izaicinājums.** Tajā pašā laikā ir vajadzīga atbilstoša strukturālā politika, lai uzlabotu CAE lauksaimniecības pārtikas rūpniecības pozīcijas globālajā vērtību ķēdē, kā arī risinātu neatliekamus ilgtspējības jautājumus un sociālās cerības.

5 **Lai iegūtu jaunus tirgus, veicinātu MVU izaugsmi un tādējādi sasniegtu apmierinoša apjoma ietaupījumus lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā, ir nepieciešams turpināt uzlabot transporta infrastruktūru un attīstīt kopas CAE.** CAE valdībām būtu jāturpina ieguldījumi ceļu un dzelzceļa tīklos, uzlabojot lielāko pilsētu, ostu, kā arī lauku teritoriju pieejamību.

6 **Lauksaimniecības pārtikas produktu zīmolu veidošana un popularizēšana kā reakcija uz mainīgajām patērētāju vēlmēm.** Vietējām un reģionālajām pašvaldībām būtu jāsadarbojas ar nozares pārstāvjiem un jāsadarbojas, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi ilgtspējīgai atveseļošanai.

Pielikums: Pētījuma metodika

Attiecīgās valstis

Šis projekts aptver 12 valstis ar Centrāleiropu un Austrumeiropu:

Bulgārija	Horvātija	Čehija	Igaunija
Ungārija	Latvija	Lietuva	Polija
Rumānija	Serbija	Slovēnija	Slovākija

Metodiskā pieeja

Projekta metodika apvieno gan nozares līmeņa datu kvantitatīvo analīzi, gan literatūrās apkopoto ieskatu kvalitatīvo analīzi un diskusijas ar ekspertiem. Pabeidzot vēsturisko datu un pašreizējās situācijas izpēti katrā valstī, tika piemērota prognozēšanas analīze, lai analizētu, kā ietekme uz dažādām nozarēm attīstīsies saskaņā ar vairākiem COVID-19 attīstības modeļiem. Pamatojoties uz to, tiek iezīmētas īpašas pandēmijas īstermiņa un ilgtermiņa sekas konkrētās nozares jomās. Tas savukārt ļaus izstrādāt īstermiņa un vidēja termiņa projektu uzmetumus, kurus dažādas ieinteresētās personas, tostarp valsts amatpersonas, varēs piemērot, lai nodrošinātu ilgtspējīgu ekonomikas atgūšanos lauksaimniecības un pārtikas nozarē.

Sīkāka informācija par metodiku ir pieejama:
Food Foresight: COVID-19 ietekme uz pārtikas nozari Centrālās un Austrumeiropas
eitfood.eu/food-foresight

References

1. https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Latvia%20Exporter%20Guide_Warsaw_Poland_4-13-2017.pdf
2. https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Latvia%20Exporter%20Guide_Warsaw_Poland_4-13-2017.pdf
3. Pamatojoties uz apmaiņu ar idejām ar EIT Food RIS tīkla ekspertiem.
4. Eurostat dati
5. Sīkāku skaidrojumu, lūdzu, skatiet reģionālajā ziņojumā
6. Goldberg PK, Khandelwal A, Pavcnik N, Topalova P (2010) Importēto starppatēriņa produktu un vietējā produkta pieaugums: pierādījumi no Indijas. Q J Econ 125(4):1727–1767.
7. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=tec00010
8. https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/08/06/Republic-of-Latvia-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-48565
9. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0513
10. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0513
11. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/spring-2020-economic-forecast-deep-and-uneven-recession-uncertain-recovery_en#economic-forecast-by-country
12. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip132_en.pdf
13. Pieņemtā prognozēšanas attīstības modeļa plānošanas metodika balstās uz Royal Dutch Shell Plc popularizēto metodiku, kas joprojām tiek pieņemta kā spēcīgs modelis, kas ļauj labāk paredzēt nākotnes riskus un draudus.
    Bredfīlds, R., Raits, G., Bērts, G., Kērnss, G. un Van Der Heidens, K., 2005. gads. Attīstības modeļu paņēmienu izcelsme un attīstība biznesa ilgtermiņa plānošanā. Nākotne (Futures), 37(8), pp.795-812.
    Schoemaker, P.J. un van der Heijden, C.A., 1992. Attīstības modeļu integrēšana stratēģiskajā plānošanā Royal Dutch/Shell. Plānošanas pārskats.
    Wilkinson, A. un Kupers, R. 2013. Dzīve nākotnē, Hārvardas biznesa apskats. https://hbr.org/2013/05/living-in-the-futures

Disclaimer

Deloitte Consulting S.A. (Deloitte) has prepared this report in order to assist EIT Food CLC North East (EIT Food) in undertaking a foresight analysis regarding the impact of COVID-19 on the agri-food sector in Central and Eastern Europe. No other party is entitled to rely on this document for any purpose whatsoever and Deloitte accepts no responsibility or liability to any party other than EIT Food in respect of this document and/or any of its contents.

This document does not constitute a fairness opinion or investment advice and should not be interpreted as such. Furthermore, services provided do not and will not constitute audit or audit services or financial, operational or tax due diligence services, legal services and tax and bookkeeping services of any nature. This document also includes statements, estimates, projections and opinions provided by the experts engaged by the Deloitte concerning anticipated future scenarios, which are subject to significant business, economic and competitive uncertainties and contingencies, and which are or may be beyond the control of EIT Food.

Accordingly, such statements, estimates, projections and opinions may not actually be realised (whether materially or otherwise), and no representations are made by any party as to their accuracy, completeness or achievability. By using this document any such user agrees that this document has been prepared in the interests and for the needs of EIT Food and not those of any other party. Its contents do not constitute financial or other professional advice. Any such other party should seek its own professional advice in relation to its specific circumstances. To the fullest extent possible, both Deloitte and the EIT Food disclaim any liability whatsoever arising out of or connected with the use (or non-use) of this document and its contents, including any action or decision taken as a result of such use (or non-use). No third party user acquires any right as a result of such access that it would not otherwise have had and Deloitte has not assumed any duties or obligations that it would not otherwise have had.